

sen suurperheen synnystä ja lähtee itse ”kaskenviljelyn ja kirvesmiehen” näkökulmasta.

Eino Jutikkala

Historiaa taigan reunalta

Ismo Björn: Kaikki irti metsästä. Metsän käyttö ja muutos taigan reunalla itäisimmässä Suomessa erätaloudesta vuoteen 2000. Bibliotheca Historica 49. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 2000. 268 s.

■ *Ismo Björnin* tutkimuksessa *Kaikki irti metsästä* tarkastellaan metsän käytön muutosta ja metsäluonnolle aiheutuneita vaikutuksia 10 000 vuoden aikana Pohjois-Karjalan biosfäärialueella. Alueen perustaminen liittyy YK:n kasvatustiede- ja kulttuurijärjestön UNESCO:n Man and Biosphere -ohjelmaan, joka pyrkii tutkimuksen ja suunnittelun keinoin löytämään keinoja ihmisen ja luonnon välisen tasapainon saavuttamiseksi. Kolme neljännestä tästä alueesta kuuluu Ilomantsin kuntaan ja neljännes Lieksan kaupunkiin. Työ kuuluu lähestymistavaltaan ympäristöhistorian piiriin. Se on uusi ja marginaalinen tutkimusala varsinkin Euroopassa. Alan pioneerit ovat Yh-

dysvalloista, josta akateeminen ympäristöhistoria on alkanut vähitellen levitä myös Eurooppaan.

Metsänkäyttö ei Ismo Björnin työssä ole enää vain puuaineksen ottamista, kuten runsaat 30 vuotta sitten Pentti Alhon väitöskirjassa Pohjois-Pohjanmaan metsien käytön kehitys ja sen vaikutus metsien tilaan (*Acta Forestalia Fennica* 89, 1968), jossa oli hyvin samanlainen tutkimusasetelma. Kvantitatiivinen tutkimusote ei enää riitä, sillä aikaisempaa laajemmin käsitetty metsän käyttö tuo mukaan yhteismitattomia toimintoja, joita ei voi rinnastaa puun arvon tai määrän avulla. Kvantitatiivisen tarkastelun on Björnin työssä korvannut kartografinen esittäminen ja suuntautuminen historialliseen maantieteeseen. Myös kysymyksenasettelussa uusi tutkijasukupolvi eroaa Alhon työn aikaisesta. Alho kysyi työssään miten aikaisempi metsänkäyttö haittasi metsänkasvua, Björn on enemmän kiinnostunut miten paikallisten asukkaiden vaikutusmahdollisuuksille käy metsänkäyttötapojen muuttuessa.

Työtä jäsentävä keskeinen malli on Alexander Mathierin typologia esiteollinen, teollinen ja jälkiteollinen metsänkäyttö. Tämä väljästi modernisaatioteoreettiseen ajatteluun pohjaava periodisointi antaa työn jäsentelylle selkeyttä ja hallittavuutta, mutta on myös problemaattinen, kuten tekijä itsekin tunnustaa mainitessaan mallin teleologisuuden. Ensinnä voidaan kysyä, onko Mathierin typologia erityisesti ympäristöhistorian pohjalta kehitetty vai onko se aivan liian

yleinen. Toiseksi teoksen näkökulma nostaa erityisesti esille periferian, tekijän omin sanoin periferian periferian, tarkastelun kohteeksi. Modernisaatioteoreettinen ajattelu puolestaan on kehitetty enemmän keskusten kuin periferioiden kehityksen esittämistä varten ja sen soveltaminen periferia-tilanteisiin olisi laajemman pohdinnan arvoista.

Mallin soveltamisessa suurin ongelma on keskeisiksi murrosvaiheiksi määrittyvien esiteollisesta teolliseen ja toisessa vaiheessa teollisesta jälkiteolliseen siirtymisten johdonmukainen määrittely. Ensimmäinen mainittu murros perusteellaan taloudellisen toiminnan tasolla, talonpoikaisesta metsän moninaishyödyntämisestä siirtyi yksipuoliseen teolliseen metsänkäyttöön, jossa pääasiانا on puuaineksen käyttäminen teollisena raaka-aineena ja metsän muuttaminen ”puupellocksi”. Jälkimmäinen murros määritellään Björnin työssä kuitenkin aatteellisena murroksena, enemmän retoriikan tai diskurssin muutoksena kuin taloudellisena tai metsänkäyttömuotoja radikaalisti muuttavana vaiheena. Tämä eriparaisuus synnyttää tilanteen, jossa on mahdollista kysyä, eikö teollisen metsänkäytön vaiheen sisällä tapahtunut yhtä radikaaleja tai jopa radikaalimpia aatehistoriallisesti kiinnostavia muutoksia (esim. teho metsätalouden aika 1960-luvulta lähtien) kuin Björnin hahmottelema siirtyminen jälkiteolliseen metsänkäyttöön. Lisäksi lukija voi helposti tulkita periodisaatiota siten, että teolliseen metsänkäyttöön kuuluva tehotalous olisi jossain

kin merkittävässä suhteessa päättynyt. Tätä Björn ei kuitenkaan halua väittää.

Työn tutkimusasetelma on Björnin mukaan mikrohistoriallinen. Hän katsoo marginaalisen ilmiön kertovan yleisestä enemmän, koska se ikään kuin puhtaaksiviljellympi tapaus. Biosfäärialue on tässä tapauksessa koko maahan verrattuna tasalaatuisempi yhtiöiden ja valtion laajan metsänomistuksen takia. Siksi tekijän mukaan alueella erityisesti kahden jälkimmäisen metsänkäyttömuodon (teollinen ja jälkiteollinen) uudet ilmiöt näkyivät selvästi ja rajusti. Tekijän mielestä tutkimusasetelma antaa selkoku- van koko Suomen metsähisto- riasta ja varoittaa Venäjän puoleisen taigan tulevaisuudesta. Puutteena voinee pitää sitä, ettei tutkimuksen lopussa selkeästi palata mikrohistorian idean mukaiseen laajempien yleistymähdollisuuksien pohdintaan, vaan työn lopulliseksi sanomaksi jää paikallisen väestön vaikutusvallan kape- neminen metsänkäyttömuoto- jen vaihtuessa. On myös mah- dollista kysyä kuinka "mikro" on 10 000 vuoden pituinen periodi alueella, joka vastaa alaltaan pienimpiä EU:n jäsen- valtioita.

Suurimpaan osaan tekijän tulkinnoista ja tuloksista on helppo yhtyä. Tekijä on onnistunut piirtämään varsinkin Pohjois-Karjalan biosfäärialue- en teollisesta metsänkäytöstä kiinnostavan lähikuvan. Sen kautta Suomen historiaan nou- see melko vähän esillä olleita tapahtumia, kuten vaikkapa vesakkomyrkytykset ja metsä- autotieverkon tiheneminen. Teolliseen metsänkäyttöön

verrattuna esiteollinen eräta- lousaika että jälkiteollinen metsänkäyttö jäävät tuloksil- taan melko laihoiksi, vaikka nämä jaksot sisältävät kyllä kiinnostavia jaksoja. Eri pe- riodeille omistetut sivumäärät (esiteollinen 25 sivua, teollinen 136 sivua ja jälkiteollinen met- sänkäyttö 16 sivua) osoittavat, että käytännössä tutkimukses- sa on keskitytty teollisen met- sänkäytön vaikutusten tutkimi- seen.

Työn teknisessä läpiviennis- sä on hyvää Björnin pyrkimys yleistämiseen, tiivistämiseen ja mallittamiseen. Tämä työtyyli tulee erinomaisella tavalla esil- le väitöskirjan yhteenvetolu- vussa. Myös itse työn asiallise- na pysyvä sivumäärä puhuu tekijän rajaamiskyvyn puoles- ta. Mutta työhön on jäänyt huomattavia teknisiä puutteita. Työstä puuttuu aineistoa ja menetelmiä käsittelevä jakso kokonaan. Useimmista kartois- ta, muista graafisista esityksis- tä ja taulukoista puuttuvat läh- demerkinnät, vaikka esim. kar- tat ovat aivan olennainen osa Ismo Björnin työtä. Teknisesti kartat ovat pääsääntöisesti on- nistuneet hyvin. Koska osa kartoista on selvästi muualta lainattu, jää tekijän oman pa- noksen suuruus vaikeaksi määritellä näiden puutteiden takia, puhumattakaan karttojen oikeellisuuden tarkistusmah- dollisuudesta. Esiteollisen met- sänkäytön kohdalla eräiden tunnettujen, mutta valitettavan vähän käytettyjen arkistolähtei- den käyttö olisi tuonut elävyyt- tä ja kiinnostavia tietoja alueel- lisista eroista. Työn ongelmis- ta ja puutteista huolimatta se voidaan laskea huomionarvoi- seksi pioneerityöksi uuden

suomalaisen ympäristöhisto- ri- an alalla. Keskittyminen aluee- seen "taigan reunalla" auttaa luomaan dramaattisen kuvan pohjoisesta metsähistoriasta. Ismo Björn kirjoittaa selkeästi värittäen tekstiä ajoittaen pai- kalliseen puheenparteen kuu- luvilla ja kuuluneilla sanoilla, joista rosvohotu (joen virtauk- sen synnyttämä uusi uoma) lienee hauskin.

Matti Peltonen

Metsäyhtiöiden maanhankinta Pohjois-Suomessa

Tapio Karjalainen: Puutava- rayhtiöiden maanhankinta ja -omistus Pohjois-Suomes- sa vuosina 1885–1939. Väi- töskirja Oulun Yliopiston Humanistisessa Tiedekun- nassa. Acta Universitatis Ouluensis. Humaniora B 36. Oulu 2000. 339 s.

■ Vuonna 1915 Oulun läänin (= Pohjois-Suomen) kokonais- pinta-alasta yhtiöt omistivat 3,6 %, yksityisestä maasta 8,8 % sekä tilojen määrästä 5,7 %. Nämä luvut eivät olleet koko maan korkeimpia, sillä Savossa ja Pohjois-Karjalassa metsäyhtiöiden suhteellinen maanomistus oli vielä suurem- paa. Alueellisesti puutavarayh-